

După cum se poate vedea, bătrînul scriitor Demostene Botez propovăduiește și el triumfalismul naiv al discursului oficial: colectivizarea și noua ordine politică au vindecat țăranul nu doar de sărăcie, dar și de superstiții, i-a transformat în jucători de șah, în vilegiaturiști, în critici literari, în jucători de fotbal internaționali. Tonul simplificator al textului trimite la retorica începutului anilor '50.

În pagina a doua, apare probabil una dintre primele cronici aplicate la volumul lui Nichita Stănescu, „Sensul iubirii”, semnată de Paul Georgescu. Introducerea bifează declarativ adeziunea la comunism, deopotrivă a comentatorului și a autorului volumului, un ritual deja obișnuit:

„Numai în raport cu acest conținut al omului total, dar mereu, în toate împrejurările comunist, putem judeca toate celelalte aspecte ale poeziei noastre, care nu poate fi decît gîndire comunistă formulată în imaginile vremii noastre”.

Ultima frază este, cum bine se poate observa, maioresciană, însă cu adăugirea ideologică de rigoare. Cronica este aparent una negativă, pentru că Paul Georgescu îi reproșează poetului a nu fi reușit să fie un adevărat poet comunist:

„Tînăr poet reprezentativ pentru generația sa, el e obsedat de imaginea unei copilării fără bucurie, și se bucură, ca adolescent, de munca noastră pașnică. Urăște războiul și pe ațîțătorii la război, urăște zvîrcolirile fascismului ce-ncearcă să reînvie, dorește cu entuziasm ziua de mîine a comunismului. Ca poet reprezentativ, ca exponent al gîndirii și sentimentelor înaintate ale maselor, Nichita Stănescu mai are mult de realizat. Există, mai întîi, încă în acest volum, și mai ales în publicații, poezii nerepresentative, singulare; preocuparea pentru prezentul de luptă și efort e încă insuficientă; figura constructorului comunist e încă vagă, insuficient conturată, bogata lui viață sufletească e redusă doar la cîteva trăsături. Evident, aceste lipsuri nu sînt numai ale lui Nichita Stănescu, dar noi trebuie să cerem tuturor poeziilor și fiecăruia în parte să realizeze poetic imaginea excepțională a excepționalelor zile pe care le trăim”.

La o privire mai atentă însă, se poate observa că Paul Georgescu insistă asupra sintagmei „poet reprezentativ pentru generația sa”, pe care o repetă de cîteva ori în diverse formule de-a lungul articolului. De asemenea, reia ideea conform căreia „aceste lipsuri nu sînt numai ale lui Nichita Stănescu”, poate pentru a-l deculpabiliza pe poetul care era cel mai adesea dat ca exemplu negativ de reacționarii poeziei, aceia care se temeau de înnoirile artei sau poate pentru a sublinia, într-o retorică paradoxală, dar frecventă în epocă, că asistăm la schimbări poetice care nu sînt doar ale unui autor, nu sînt un caz izolat etc. Poate părea exagerată o asemenea interpretare

a cronicii lui Paul Georgescu, dar cred că ea ar putea fi îndreptățită de constatarea că nivelul analitic al textului nu se ridică la înălțimea obișnuită a articolelor lui Paul Georgescu, că are un aer simplificator care poate indica o intenție posibil ironică, mai ales din partea unui critic care, în repetate rânduri în ultimul timp, se arătase ferm de partea înnoirilor poetice de tip modernist, de partea cosmopolitismului și a deschiderii. A vorbi acum despre „bogata viață sufletească” a eroului comunist, care nu se regăsește în poezia poetului tânăr poate cel mai reprezentativ tocmai pentru înnoirile poetice ale momentului, e paradoxal. Sau poate doar semnificativ pentru complicatele jocuri retorice ale criticii anului 1961. Cronica e de fapt un serial, care va continua în câteva numere succesive, tonul fiind din ce în ce mai laudativ față de calitatea poeziei lui Nichita Stănescu, chiar dacă persistă observații ideologice. În numărul 3 al *Gazetei literare*, de pildă, Paul Georgescu va repeta ideea conform căreia „copilăria și adolescența sînt categorii condiționate de societate, ca anume raport al luptei de clasă”, într-o nuanță simplificator marxistă fără legătură cu analiza estetică asupra poeziilor despre copilărie și adolescență pe care o practică în aceeași cronică.

Un exercițiu la fel de complicat face Paul Georgescu și în numărul următor al *Gazetei literare*, atunci cînd critică romanul lui G. Călinescu pentru lipsa fermității ideologice în conturarea profilului unui intelectual covertit, dar pune tot acest reproș sub semnul importanței romanului în contextul anului 1960, al cărui bilanț îl face:

„Romanul cel mai comentat și deci cel mai interesant este «Scriinul negru» de G. Călinescu. [...] nu înțelegem nici cum Ioanide a părăsit vechea sa mentalitate estetistă și s-a integrat creator regimului nostru. Și ne pare realmente rău că un intelectual de talentul și inteligența lui G. Călinescu a omis – într-un roman consacrat unui intelectual – tocmai acest aspect important, transformarea unui intelectual apolitic într-un intelectual care participă la construirea socialismului...”.

Evenimentul literar cel mai recent care marchează începutul de an 1961 se regăsește în pagina a patra a primului număr al revistei și trimiteri la acesta vor continua de-a lungul câtorva numere succesive. Este vorba despre „A III-a Consfătuire pe țară a scriitorilor tineri”. Deocamdată, în numărul 1 al *Gazetei literare*, se publică fragmente din raportul prezentat de tovarășul Aurel Mihale:

„Tînăra generație a dat liricii realist socialiste un însemnat număr de talente. [...] numele mult regretatului Nicolae Labiș. [...] volumele sale se înscriu printre realizările de seamă ale poeziei noastre. [...] cinci poeți tineri, Ilie Constantin, Cezar Baltag, Nichita Stănescu, Leonida Neamțu, Florin Mihai Petrescu – au realizat un interesant debut

editorial. [...] Ceea ce caracterizează în ansamblu creația poetică a tinerilor este năzuința lor de a aborda teme inspirate din actualitate, cu un mesaj înaintat, mobilizator. Diferitele manifestări de apolitism, evazionism și intimism bolnăvicios, ce puteau fi observate în anii trecuți în scrisul unora dintre poeții tineri, au devenit din ce în ce mai rare, fiind anacronice și străine realismului socialist. [...] Tinerii critici au datoriat să ajute pe colegii lor în străduința de a reflecta realitatea socialistă, să semnaleze lipsurile și să evidențieze cu căldură realizările autentice. Dezvoltarea criticilor tineri a avut loc pe baza însușirii temeinice a esteticii marxist-leniniste, a grijii permanente de care s-au bucurat ei, pentru o sănătoasă orientare ideologică și pentru combaterea hotărâtă a tuturor manifestărilor ideologiilor străine. [...] Raportul evidențiază necesitatea abordării de către criticii tineri a articolelor de generalizare și critică faptul că mult timp tinerii cronicari nu s-au ocupat de scriitorii – confrați de vîrstă”.

„Raportul” fiind o specie publicistică specială, care înglobează cea mai mare cantitate de limbaj de lemn și demonstrație a poziției oficiale, politice, în raport cu arta, nu este de mirare că sună așa cum se vede mai sus. De altfel, de obicei în aceste raporturi, care premerg „discuțiilor” prilejuite de evenimente de tip plenară, consfătuire etc., se observă o permanentă ezitare între discursul la persoana I de tip analitic-sintetic, realizat de autorul raportului (aici, Aurel Mihale) și discursul la persoana a III-a, neutru, de tip „Raportul evidențiază...”.

Oricum, din tot ce s-a putut vedea pînă acum, de-a lungul acestor ani reflectați în *Gazeta literară*, „rapoartele” sînt importante nu prin ceea ce spun (pentru că analizele literare pe care le cuprind sînt de obicei plate, propagandistice și deseori nici nu țin cont de realitatea textelor literare, așa cum este aici analiza poeziei tinere în ansamblu care s-ar defini prin „mesaj înaintat, mobilizator” etc.), ci prin ceea ce indică drept preocupări ale forurilor politice ce guvernează actul artistic. În acest caz, poezia tinerilor este preocuparea principală. Ea trebuie „ajutată” de critici, ea trebuie să se rupă de manifestările de „evazionism și intimism bolnăvicios”. Optimist și încrezător în valoarea propagandistică a declarațiilor care creează realitate, raportul dă deja ca sigură reformarea în sens realist-socialist a tinerilor poeți. Raportul arată cu degetul acuzator și înspre tinerii cronicari care, se înțelege, nu și-au făcut datoria, „nu s-au ocupat de scriitorii – confrați de vîrstă”, în sensul corijării acestora. Există o problemă, spune limpede raportul, și aceasta se numește poezia tînără. O problemă și mai mare este că în cadrul acestei poezii tinere, cîteva nume s-au impus și nu mai pot fi trecute sub tăcere.

În *Gazeta literară* numărul 2 de joi, 5 ianuarie 1961, întreaga pagină a treia este pusă sub titlul „Discuții la cea de-a III-a Plenară a Tinerilor Scriitori”, fiind reproduse opinii aparținînd a doi autori

din generații extreme, Eugen Simion și Demostene Botez. Din discursul lui Eugen Simion rămîne evidențiată în revistă partea care se referă la mulțumirile aduse partidului, iar ca sprijin pentru colegii poeți, doar afirmarea existenței acestora, prin plachetele de versuri deja publicate și o generală apreciere de valoare din categoria „deosebit de înzestrați”:

„Cred că trebuie să mulțumim din toată inima Partidului pentru grija pe care a avut-o și o are pentru formarea noastră ca oameni și ca scriitori. Fiecare din noi a simțit cu cîtă dragoste urmărește Partidul lucrările noastre, criticile tovarășești care ne-au fost aduse au avut darul de a ne atrage atenția asupra unor aspecte dăunătoare ale scrisului nostru sau care ar fi putut deveni dăunătoare. Tovarăși, trebuie să spunem că generația noastră numără poeți deosebit de înzestrați. Cele cinci plachete apărute recent constituie o confirmare. [urmează enumerarea volumelor apărute la Editura Luceafărul]”.

Intervenția lui Demostene Botez este o lecție de poezie venită din partea unui poet bătrîn și sfătos, o lecție care, citită printre rînduri, indică exact ce face și ce nu ar trebui să mai facă poezia tînără:

„Pentru ca poezia să devină mobilizatoare, este nevoie, în primul rînd, ca ea să fie bărbătească, viguroasă. «Notația poetică» nu poate să aibă această calitate agitatorică, calitatea de a transmite un mesaj profund. Iar dacă este vorba despre un «ritm interior», acest «ritm interior» trebuie să-l faci să se potrivească cu ritmul interior al cîtorva zeci de mii de oameni, pentru ca să-l poți transmite lor, pentru ca ei să poate înțelege ce este în fond acest «ritm interior»”.

Mai tînăr decît Demostene Botez, Dan Deșliu, poet afirmat într-o perioadă anterioară, în care libertățile tinerilor poeți din 1960 nu ar fi fost posibile, are o atitudine destul de dură, rezumată la persoana a III-a de redactor:

„Vorbitorul a criticat unele manifestări de confuzionism estetic, străine de principiile de bază ale realismului socialist, manifestări care și-au găsit expresia la unii poeți care nu acordă atenția cuvenită cunoașterii nemijlocite a realității, în tot ce are ea mai semnificativ, mai înaintat. În acest sens, vorbitorul s-a referit în mod critic la unele poezii publicate în revistele *Steaua* și *Gazeta literară*”.

Fără să dea nume, ci doar indicații de reviste, în condițiile în care se știa foarte clar despre cine și despre ce fel de poezie se discută, Dan Deșliu își exprimă dezaprobarea de pe poziția scriitorului adversar, competitor al tinerilor poeți. Deși criticii sînt cei care intervin îndeobște în asemenea „discuții”, nu de puține ori se aud vocile celor aflați în același cîmp competițional, iar părerile acestora sînt de multe ori mai dure, mai categorice chiar decît ale

criticilor celor mai partinici. Nu e greu de imaginat că motivațiile sînt mai degrabă de ordin personal, deși se exprimă în termeni cu un ridicat grad de abstracțiune, specifici analizelor „științifice” („confuzionism estetic”).

S. Damian, care vorbește după Dan Deșliu, răspunde acuzațiilor acestuia în finalul discursului său, spunînd că „este necesară o analiză atentă, obiectivă, fără omiterea aspectelor pozitive, pentru realizarea unei îndrumări ideologice și artistice eficiente”. Întreaga intervenție a lui S. Damian se bazează pe jocul dintre plecăciune și îndrăzneală, frazele care țin de plecăciune fiind citate din belșug în revistă:

„În raportul ținut de tovarășul Gheorghe Gheorghiu-Dej la Congresul al III-lea al PMR s-a arătat clar ce sarcini înalte au scriitorii în dezvoltarea conștiinței acelor oameni care ridică marile construcții ale socialismului. Literatura trebuie să pună probleme majore, să reflecte înfruntarea de opinii, încleștarea ideologică a epocii, triumful filosofiei și eticii marxiste. Tinerii scriitori trebuie să participe mai activ la elaborarea unor opere de mari semnificații”.

Urmează apoi a doua parte a intervenției sale, din care se înțelege limpede sensul celor susținute de fapt de S. Damian, înspre deschidere și apreciere estetică a literaturii:

„Să nu mai fim toleranți cu proza mediocră, limitată ca gândire, ca problematică! Pe măsura acestor căutări de conținut se vedește efortul către o expresie artistică mai elevată, corespunzătoare. Sînt rezultate îmbucurătoare; stiluri incipiente, valori artistice promițătoare în creația tinerilor; crearea unei proze mai sobre, mai precise; o direcție salutară spre analiza psihologică; se manifestă tendințe realiste reunite cu încercări de a extrage simboluri de largă generalizare”.

Asemenea volute sînt deja monedă curentă în discursul public al celor ce susțin schimbarea, modernizarea literaturii române în anul 1961. Doar că retorica alambicată, cu ocolișurile reverențioase la adresa conducătorilor politici și a discursurilor și îndrumărilor acestora, pentru a arăta, abia în final, sensul modernizator al atitudinii de fond a vorbitorului, fac aceste discursuri foarte greu de înțeles. Doar răbdarea analizei minuțioasă și obișnuința cu discursul epocii pot descuia sensul real al pozițiilor adoptate de un actor sau altul în cîmpul cultural al momentului. Pericolul este însă cel al accesului parțial la texte, pentru că, așa cum se poate observa din aceste discuții preluate de *Gazeta literară*, discursurile nu sînt aproape niciodată preluate integral, iar munca redacțională care alege și rezumă intervențiile într-o asemenea discuție poate întoarce prin ocultare sensul celor spuse de un scriitor sau altul. Această senzație persistă, de pildă, în cazul lui Eugen Simion, un critic

tînăr, care susținea constant literatura tînăra, dar care este prezent în această dezbatere mai ales cu mulțumirile fierbinți adresate partidului. Stenograma plenarei ar lămuri cu siguranță aceste aproximări.

Pandantul raportului de deschidere sînt concluziile, o altă specie a acestui tip de discurs, mult mai puțin liberă decît discuțiile, dar totuși cu un grad mai mare de subiectivitate decît raportul. Anii de pînă acum au consolidat aceste specii, pe care scriitorii le practică deja cu dezinvoltură. Concluziile, ca și raportul, sînt produsul unei singure persoane (deci nu au caracterul anonim al îndrumărilor apărute în *Scînteia*, de pildă, ca emanație directă a forurilor politice oficiale), dar acea persoană este întotdeauna o persoană oficială, cu funcții importante în sistem. Cel care trage concluziile acestei plenare a tinerilor scriitori este Mihai Beniuc, prim secretar al UR:

„Să nu uităm cele spuse la Congresul al III-lea al partidului, în raportul tovarășului Gheorghe Gheorghiu-Dej, în legătură cu scriitorii. Trebuie să avem mereu prezente documentele acestui Congres, care pentru noi toți au devenit un program de viață. Lucrările Congresului sînt pentru noi ca acea oglindă fermecată din poveste, în care te uiți și vezi dintr-o dată idealul – visul ce trebuie realizat – și drumul pe care trebuie să mergi ca să ajungi la el. [...] Noi toți așteptăm ca scriitorii tineri să înmulțească numărul acelor opere care folosesc construirii socialismului, opere care servesc din plin cauza partidului, opere care îi educă pe oamenii noi, care le sporesc conștiința socialistă. [...] Domeniul creației literare este o mare liberă, cu greutăți și primejdii, dar cu posibilități nebănuite pentru orice navigator îndrăzneț de a descoperi nenumărate insule minunate. Noi scriitorii din țările socialiste avem și o busolă bună: partinitatea”.

Concluziile sînt prezentate pe larg în pagina întii a numărului 3 al *Gazetei*. Se observă reverența în fața conducătorului deja aflat pe drumul consacrării ca figură legendară, Gheorghiu-Dej și a raportului său (raportul lui Beniuc se prefigurează ca un frate mai mic al raportului politic, de partid, ierarhiile în oglindă sînt limpezi). Supunerea literaturii în fața politicului este și ea reiterată, metaforic, în limbaj dulceag, infantil.

În aceste prime numere ale anului 1961 se vede și un interes sporit față de problemele culturale ale străinătății. Iată acum un articol despre „ce se întîmplă în cultura americană”, un articol semnat de un scriitor american, Carl Marzani și publicat pe ultima pagină a numărului 2. Textul are subtitlul: „Articol scris pentru *Gazeta literară*”. Și iată cîteva fragmente:

„Primul și cel mai important factor este represiunea politică. Două categorii de scriitori au fost astfel îndepărtați de curentul beletristicii americane și practic au încetat de a scrie: cei cunoscuți ca avînd vederi